

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки Республики Бурятия

Республиканский бурятский национальный лицей интернат №1

ГБОУ "РБНЛИ № 1"

РАССМОТРЕНО

Руководитель МО
учителей начальных
классов

Цыренжапова Б.П.
Приказ №1 от «30» 08
2023 г.

СОГЛАСОВАНО

Заместитель директора
по УВР

Цыбикова Д.Д.
Приказ №1 от «30» 08 2023 г.

УТВЕРЖДЕНО

Директор

Шойнжонов Б.Б.
Приказ №1 от «30» 08 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

Сониевой А.А.

Класс: 1 А

Предмет: Үзэглэл

Оролто үгэ

Ямаршые арадай хэлэн өөрэ байдалаараа, ниитэ үүргээрээ онсо удхатай. Хэлэн гээшэ хүнүүдэй хоорондоо харилсаха, бэе бээдээ нүлөөлхэ, эрдэм ухаа үзэхэ, ойлгожо абаха хэрэгсэл, арадай соёл болбосорол хадагалаад байһан гуламта, хүн бүхэнэй, арад бүхэнэй, өөрэ һанал бодол харуулһан түхэл болоно, тиихэдэ арад бүхэнэй уран зохёол түрэл хэлэн дээрэ бэшэгдэнэ. Тиимэһээ хургуулида үзэгдэдэг предметүүд соошые хэлэн өөрын һууритай.

Эхин хургуулида үзэгдэдэг буряад хэлэн хадаа бүхэлийн нэгэ хубинь, нүгөөдэ шатада үзэгдэдэг буряад хэлэнтэй холбоотой. Дунда хургуулида буряад хэлэ үзэхэдөө һурагша бүхэн түрэл хэлэн дээрэ аргагүй һайнаар уншажа, зүбөөр бэшэжэ, сэбэр ульгамаар хэлэжэ, хүнэй хэлэһые абаһаар хүнгэнөөр ойлгожо абаха шадабаритай, тиихэдэ буряад хэлэнэй теори мэдэхэ болоод гараха аргатай.

Эхин хургуулида үзэгдэхэ буряад хэлэн дунда хургуулийн буряад хэлэнэй удхатай тааруу, эндэ нэрлэгдэһэн шадабаринуудай үндэһэ һуури хүгжөөхэ уялгатай, тодорхойлбол, үхибүүн түрэлхи хэлээ мэдэхэ, буряад хэлэтэй буряад хүн гээшэб гэжэ бээ мэдэрхэ, хэлэлгээ хүгжөөхэ зорилготой.

Эхин хургуулида үзэгдэдэг буряад хэлэнэй гол зорилго: түрэл буряад хэлэн дээрэн бэшүүлжэ, уншуулжа, харилсуулжа хургаха; буряад хэлэн гэһэн наукатай танилсуулха.

Эхин классуудта түрэл хэлэ зааха тодорхой зорилгонууд гэхэдэ:

1. Хэлэн ухаан хоёрой хоорондо нягта холбоотой байдаг дээрэһээ үхибүүдые түрэл хэлэндэнь хургахадаа, тэдэнэй ухаан бодолые хүгжөөхэ, баяжуулха.
2. Һурагша бүхэниие зүбөөр, уран гоёор, удхыень ойлгон уншаха дадалтай болгохо.
3. Түрэл арадай ёһо заншалнуудые болон сэсэн мэргэн хургаалнуудые ойлгуулха.
4. Эхэ орондоо, түрэн тоонто нюотагтаа, түрэл хэлэндээ, арад зондоо, бэшэшые үндэһэтэндэ дуратайгаар хүмүүжүүлхэ.
5. Һурагшадай аман хэлэлгые хэшээл бүхэндэ баяжуулангаа, тэдэниие эли тодоор, литературна хэлэн дээрэ хэлүүлжэ, һанал бодолыень алдуугүйгөөр, сэбэр гоёор бэшүүлжэ хургаха гэхэ мэтэ.

Эхин шатын классуудта үзэгдэхэ буряад хэлэнэй программа гол шухала хоёр бүлэгһөө бүридэнхэй:

- 1) Грамотада хургаха шата, хэлэлгэ хүгжөөлгэ.

Энэ буряад хэлэнэй программа мүнөөнэй эрилтэдэ харюусамаар, үхибүүдэй наһанда, хүгжэлтэдэнь таарамжатайгаар зохёогдоһон байха. Эхин шатада шэнэ эрилтэнүүд табигдана. Тэдэ эрилтэнүүд үхибүүдые хүмүүжүүлхэ, хүгжөөхэ хэрэгтэ гүрэн түрын харасын ондоо болоһониие харуулна. Тус программын гол шэглэлнүүд гээшэ хадаа иимэнүүд:

1. Бэшэхэ шадабаритай болгохо.
2. Харилсаха шадабаритай болгохо.

Эхин хургуулиин буряад хэлэнэй программын харасаар үхибүүдэй бээлүүлхэ гол үйлэ хадаа бэшэлгэ (письмо) болохо. Энэ ажаябуулга гурбан гол онсо байдалда тааруу: нэгэдэхээр, бэшэлгэ эхин хургуулиин үхибүүдтэ урдань дайралдаагүй, шэнэ үйлэ хэрэг болоно; хоёрдохёор, бэшэжэ байхадаа, һурагшад лингвистическэ ойлгосонуудтай танилсана, тэдэниие һайнаар ойлгожо, хэрэглэжэ һураха аргатай болоно; гурбадахяар, бэшэжэ байха үедөө буряад хэлэнэй теори баримталан, ойлгосонуудыень хэрэглэн, даабаринуудые дүүргэхэ, тиихэдэе юрэнхылһэн үйлэ шадабаринуудтай болохо.

Хоёрдохи шэглэл баримталхада, иимэнүүд онсонууд анхарал татана: нэгэдэхээр, үгэ, тэрэнэй удха, үгын олон ондоо мэдэрэл харуулдагынь, үгын стилистикээрэе илгаралынь ойлгуулха; хоёрдохёор, аман ба бэшэгэй хэлэлгэтэй, аман хэлэлгын янзануудтай: диалог, монолог, бэшэгэй хэлэлгын гол янзатай – текст (бодомжолго, зураглал, домоглол) танилсуулха, хэрэглэжэ һургаха; гурбадахяар, харилсаанай этикедтэй (буряад арадай заншалта харилсаха аргуудтай) танилсуулха.

Нэгэдэхи класста буряад хэлэ үзэхэ гол ба тодорхой зорилгонуудые бээлүүлхын тулада зохёогдон хэблэгдэһэн тусхай комплект: номууд («Үзэглэл», «Мүшэхэн»), ажалай дэбтэрнүүд, методическа заабаринууд, шалгалтын хүдэлмэринүүд, диктантнуудай суглуулбари г.м. хэрэглэгдэнэ.

Грамотада һургалгын үе буряад хэлэ үзэлгын бэлэдхэлэй үе гээд нэрлэхэдэ болоно. Энэ үедэ үхибүүд түрэл хэлэнэингээ абяануудай системэтэй, тодорхойлбол: үзэгтэй зэргэсүүлэн абяантай танилсана, аялган болон хашалган абяануудые, хонгёо, бүдэхи, хатуу, зөөлэн хашалган абяануудые, эрэ ба эмэ абяануудые илгаруулжа, уншажа һурана, тиихэдэ хөөрэхэн, асууһан, шангадхаһан мэдүүлэлнүүдэй аянга ойлгожо абана. Үхибүүд абяануудые үгүүлжэ, үзэгөөр харуулжа, бэшэжэ, үгые үенүүдтэ, үенүүдые абяануудта хубаажа һурана, үгүүлэгдэжэ байһан үгэ сооһоо абяануудые илгажа һурана.

Тиихэдэ грамотада һургалгын үедэ үхибүүд зүб бэшэжэ һурана: буряад хэлэнэй гол дүрим болохо аялганай тааралдалай практическа аргуудаар танилсана, тэрэ зуураа үгын бии бололгые ойлгожо абаха боломжо баһа үгтэнэ.

Үгэ гэхэн ойлгосо үзэхэдөө, тэрэ гансашье үгүүлэгдэнэ бэшэ, үшөө юумэ, тэмдэг, үйлэ нэрлэнэ,үгэ бүхэн ямар ба даа удхатай байна гэжэ ойлгоно.

Үгэнүүдтэ асуудалнуудые табихадаа, хоорондонь холбон харилсуулхадаа, нурагшад морфологиин талаар түрүүшын ойлгосонуудые мүн лэ практическа аргаар олоно.

Грамотада нургалгын үедэ мэдүүлэл, текст гэхэн ойлгосонууд үгтэнэ. Нурагшад мэдүүлэл бүхэн бэшэг дээрэ хоорондоо точконуудаар илгагдадаг, эхиндэнь ехэ үзэг бэшэгдэдэг гэжэ ойлгоно, мэдлэлнүүдые үгүүлжэ байхадаа, тусхай аянга хэрэглэнэ, тэрээн сооһоо үгэнүүдые илгажа нурана, мүн мэдүүлэлнүүдые дэлгэрэнгы болгохо шадабаритай болоно.

Текст уншажа эхилхэдээ, үхибүүд уншалга гэжэ тусхай ажаябуулгын онсо журамуудтай танилсана, зүбөөр уншажа нурана.

Грамотада хургалгын болон хэлэлгэ хүгжөөлгын программа

I. Бэлэдхэлэй үе (15 час)

Грамотада хургалга хоёр хубиһаа бүридэнэ: бэлэдхэлэй ба үзэглэлэй. Грамотада хургалгын бэлэдхэлэй үедэ хэрэглэгдэхэ хөөрэлдөөнэй 15 хэшээл хараалагдана. Бэлэдхэлэй үе сентябрь һарада үнгэргэгдэжэ, саашань үзэглэлэй үе эхилнэ. Үзэглэлэй үедэ хэгдэхэ хүдэлмэридэ программаар 80 час хараалагдана. Энэ үедэ хурагшад абьян ба үзэгүүдтэй танилсажа, уншалга бэшэлгэ хоёрто хураха болоно.

Нэгэдэхи класста буряад хэлэ үзэхэ программын гол шухала зорилгонь хадаа хэлэлгэ хүгжөөлгэ ба грамотада хургалга болоно. Грамотада хургалга хэлэлгэ хүгжөөлгэтэй нягта холбоотойгоор, тэрэнэйнгээ үндэнэ хуури дээрэ эмхидхэн ябуулагдаха ёһотой.

Зургаа һаһатай үхибүүд олонхи ушарта хургуулида ерэхэдээ, үгэ хэлээршье тулюур, һанал бодолоо гүйсэд дамжуулха дадал багатай байдаг ха юм. Тиимэһээ тус хүдэлмэри саг үргэлжэ, тусхай системэтэйгээр, нягта гуримтайгаар ябуулагдажа, түрүүшын үдэрһөө литературна буряад үгэнүүдэй удхыень нютагай үгэтэй сасуулан ойлгуулха, хэшээл бүхэндэ шэнэ үгэнүүдтэй танилсуулгын хүдэлмэри хэгдэхэ.

Хэлэлгэ хүгжөөлгэ үхибүүдэй ухаан бодолой хүгжэлтэтэй нягта холбоотой юм: тиимэһээ түбхын түрүүн үхибүүдэй хараһан мэдэхэ юумэн тухай хэлүүлжэ, мэдүүлэл зохёолгохо, һүүлээрнь гурба-дүрбэн мэдүүлэлһээ бүридэнэн хэлэлгэ зохёохо дүршэлтэй болгохо. Тус хүдэлмэри үри дүнтэйгөөр ябуулхын тула элдэб янзын гоё зурагууд, техникскэ хэрэгсэлнүүд, аман зохёолһоо: оньһон ба жороо үгэнүүд, таабаринууд, шүлэгүүд, дуунууд үргэнөөр хэрэглэгдэхэ.

Багшын урда иимэ зорилгонууд табигдана:

- үхибүүдэй аман хэлэлгэ үдэр бүри хүгжөөхэ, баяжуулха;
- үнгэтэ сюжетнэ зурагууды хэрэглэжэ, үхибүүдэй аман хэлэлгэ, ухаан бодолыень хүгжөөхэ;
- шэнэ үгэнүүдэй удхатай танилсуулха, тэдэниие хэлэлгэдээ хэрэглэхэ дадалтай болгохо;
- багшын табигһан асуудалда гүйсэд харюу үгэжэ шадаха;
- хэлэлгэ сооһоо мэдүүлэл, мэдүүлэл сооһоо үгэ илгажа хураха;
- үгэ юумэ нэрлэнэ ба үгэ олон удхатай гэжэ ойлгохо;
- үгэнүүдэй хоорондох холбоо оложо хураха;
- богони үгые үенүүдтэ һалгааха, үеһөө абья илгеха дадалтай болгохо;
- аялган болон хашалган абьянуудай илгае модель дээрэ харуулжа шадаха;

-мэдүүлэл схемэ дээрэ харуулха шадабаритай болгохо;

- багшын аманһаа шүлэг, оньһон үгэнүүдые, жороо үгэнүүдые сээжэлдэхэ, таабаринуудые тааха дадалтай болгохо;

- бэшэлгын дэбтэр соохи үзэгүүдэй хубинуудые, дүрсэнүүдые бэшэхэ, мүн элдэб юумэнүүдые зураха дадалтай болохо.

Бэлэдхэлэй үедэ иимэнүүд темэнүүдээр хөөрэлдөө үнгэргэхэдэ болоно: «Минии гэр бүлэ», «Манай хургуули», «Буряад һайхан оромни», «Манай класс».

Бэлэдхэлэй үсын түрүүшын хэшээлһээ эхилжэ, бэшэлгэдэ бэлэдхэл хэгдэхэ ёһотой. Үзэгүүдэй элементнүүдые бэшүүлжэ хургаха. Дэбтэр соохи даабаринуудые түрүүн багшын хүтэлбэри доро, удаань өөһэдөө бэшэжэ шадаха ёһотой. Дэбтэрэй түрүүшын нюурнуудта үгтэһэн жэшээнүүдые дүүргэхэдээ, түрүүн багша самбарта бэшэжэ харуулха. Уридшалан багша самбарта эли тодоор зуража, жэшээ харуулха ёһотой, хаанаһаа эхилээд, хаана хүрэтэр яажэ бэшэхэб гэжэ ойлгуулха.

Энэ мэтээр грамотада хургалгын бэлэдхэлэй хэшээлнүүдые хэжэ дүүргээд, саашадаа үзэглэлэй үедэ хэгдэхэ ёһотой грамотада хургалгын болон хэлэлгэ хүгжөөлгын хүдэлмэри ябуулагдажа эхилхэ болоно.

II. Үзэглэлэй үе (80 час)

Фонетикэ сооһоо: абьянууд; тэдэнэй хоорондохи илгарал: аялган ба хашалган абьянууд, тэдэниие тэмдэглэһэн үзэгүүд. Түргэн, удаан, дифтонг аялган абьянууд ба үзэгүүд. Үе, үе бии бололгодо аялгануудай үүргэ. Эрэ, эмэ, эрсэ аялганууд. Йотированна аялган үзэгүүд.

Хашалган абьянууд ба үзэгүүд. Хатуу ба зөөлэн хашалганууд. Хонгёо ба бүдэхи хашалганууд. Зөөлэн хашалган абьянуудай тэмдэг(и, ии, ю, юу, е, еэ, ё, ёо, я, яа, ь) Зөөлэн ба хатуу тэмдэгүүд.

Үзэглэлэй үедэ багша уншуулжа, бэшүүлжэ хургана, хэлэлгэ хүгжөөнэ, уншаха дуратай болгоно.

Лексикэ сооһоо – үгэ бүхэн юушьёб даа нэрлэнэ, олон удхатай байдаг, тиин нэгэ юумэн ондо ондоо үгөөр нэрлэгдэдэг гэжэ ойлгоно. Үгэ хэлэлгэ соогоо хэрэглэжэ, алибаа юумэн, үзэгдэл, байдал тухай хөөрэнэ.

Морфологиһоо – үгын удха дээрэ үндэһэлэн, үхибүүдые «юумэн», «шанар», «үйлэ» гэһэн грмматическа шанарнуудтай танилсуулна.

Синтаксис болон пунктуациһаа - нэн түрүүн үгэнүүдэй хоорондохи холбоо харуулагдана. Мэдүүлэл тухай ойлгосотой болоно. Асууһан, идхәһан, хөөрәһэн, шангадхәһан аянгатайгаар мэдүүлэлнүүдые үгүүлнэ, уншана, тусхай аянга харуулһан тэмдэгүүдтэй танилсана (?!).

Бэшэлгэдэ хургалга (19 час).

Бэшэлгын хүдэлмэри грамотада хургалгын хэшээлдэ хэгдэхэ. Партадаа зүбөөр хууха, дэбтэрээ зүбөөр табиха, ручкаяа ба крандашаа зүбөөр бариха дадалтай болохо. Гараһан үзэгүүдээ, тэдэнэй хоорондохолболтые нэгэ жэгдээр ниилүүлэн бэшэхэ. Ехэ ба бага үзэгүүдые, тэдэнэй холболтонуудые зүбөөр бэшэхэ дадалтай болохо. Багшын хүтэлбэри доро үгэнүүд ба мэдүүлэлнүүдые (3-4 үгэһөө бүридэһэн) зүбөөр бэшүүлжэ хургаха. Дарамал ба бэшэмэл үгэнүүдые болон мэдүүлэлнүүдые уншуулаад, алдуугүйгөөр буулгажа бэшүүлхэ. Хүнгэн үгэнүүдые багшын уншалга доро зүбөөр бэшэхэ дүршэлтэй болгохо. Мэдүүлэлэй эхиндэ, хүнэй болон гэрэй амитадай нэрэдэ ехэ үзэг бэшэхэ дүрим ойлгожо, зүбөөр бэшэжэ хургаха.

Календарна-тематическа тусэблэлгэ

№ п/п	Темэ	Час		Внеурочн
1	Буряадхан оромнай уужамхан даа..	1ч	04.09	
2	Би хурагша болооб!	1ч	05.09	
3	Аман ба бэшэгэй хэлэлгэ гэжэ юун бэ?	1ч	06.09	
4	Үгэ юунһээ бүридэнэб?	1ч	07.09	Буряад орон – 08.09
5	Үе гэжэ юун бэ?	1ч	11.09	
6	Абаянууд ямар байдаг бэ?	1ч	12.09	
7	Аялган абяанууд ямар байдаг бэ?	1ч	13.09	
8	Хашалган абяанууд ямар байдаг бэ?	1ч	14.09	Манай хургуули – 15.09
9-10	<u>Өөрөө үншахада гоё даа!</u> А а, АА аа, Ай. ай Амитадта анхарал хэрэгтэй!	2ч	18.09 19.09	
11-12	О о, Оо оо, Ой ой	2ч	20.09 21.09	Амитад, шубууд – 22.09
13-14	У у, Уу уу, Уй уй	2ч	25.09 26.09	
15-16	Хашалган н абяан ба Н,н, М м, Л л узэгууд	2ч	27.09 28.09	Намар – 29.09
17-18	Хашалган р абяан ба Р,р узэгууд. Хатуу хашалган, зөөлэн хашалган	2ч	02.10 03.10	
19	Тургэн и, удаан ии аялган. Ы а абяан ба узэгууд	1ч	04.10	
20	Тургэн и,ы удаан ии аялган абяан ба узэгууд, эрсэ аялганууд	1ч	05.10	Ойн амитад – 06.10

21-22	Хашалган ш абьяан ба Ш,ш узэгууд	2ч	09.10 10.10	
23-24	Хашалган х абьяан ба Х,х узэгууд	2ч	11.10 12.10	5 хушуу мал – 13.10
25-26	Хашалган һ абьяан ба һ узэг	2 ч	16.10 17.10	
27-28	Хашалган г абьяан ба Г,г узэгууд	2ч	18.10 19.10	Мойһон – 20.10
29-30	Хашалган т абьяан ба Т,т узэгууд	2ч	23.10 24.10	
31-32	Хашалган д абьяан ба Д,д узэгууд	2ч	25.10 26.10	Морин. Дааган. Адуушан – 27.10
33-34	Хашалган б абьяан ба Б,б узэгууд	2 ч	07.11 08.11	
35-36	Хашалган с абьяан ба С,с узэгууд	2ч	09.11 13.11	Проектнэ ажал «Манай хургуули» - 10.11
37-38	Тургэн э, удаан ээ , дифтонго эй аялган абьяан ба узэг	2 ч	14.11 15.11	
39-40	Аялган [ү], [үү], [үй] абьяанууд ба узэгууд	2ч	16.11 20.11	Үнэгэн – 17.11
41-42	Удаан Өө өө аялган абьяан ба узэг	2 ч	21.11 22.11	
42-44	Хашалган з абьяан ба З,з узэгууд	2 ч	23.11 27.11	Заан – 24.11
45-46	Хашалган ж абьяан ба Ж,ж узэгууд	2 ч	28.11 29.11	
47-48	Тургэн я,ё,е, ю удаан яа.ёо, еэ, юу	2 ч	30.11	Ямаан – 01.12

	аялган абьяан ба узэгууд		04.12	
49-50	Тургэн я, удаан Яа, яа аялган абьяан ба узэгууд	2 ч	05.12 06.12	
51-52	Тургэн ё, удаан Ёо, ёо аялган абьяан ба узэгууд	2 ч	07.12 11.12	Ёохор – 08.12
53-54	Тургэн е, удаан Еэ, еэ аялган абьяан ба узэгууд	2 ч	12.12 13.12	
55-56	Тургэн ю, удаан Юу, юу аялган абьяан ба узэгууд	2 ч	14.12 18.12	Тохорюун - 15.12
57-58	Зөөлэн ба хатуу тэмдэг Б, ь	2ч	19.12 20.12	
59-60	Хашалган к абьяан ба К,к узэгууд	2 ч	21.12 25.12	Онъһон үгэнүүд – 22.12
61-62	Хашалган в абьяан ба В,в узэгууд	2 ч	09.01 10.01	
63-64	Хашалган п абьяан ба П,п узэгууд	2 ч	11.01 15.01	Үбэл – 12.01
65-66	Хашалган ф абьяан ба Ф,ф узэгууд	2 ч	16.01 17.01	
67-68	Хашалган ч абьяан ба Ч,ч узэгууд	2 ч	18.01 22.01	Ёолко – 19.12
69-70	Хашалган ц абьяан ба Ц,ц узэгууд	2 ч	23.01 24.01	
71-72	Хашалган щ абьяан ба Щ,щ узэгууд	2 ч	25.01 29.01	26.01
73	Дабталга	2 ч	30.01 31.01	

74-75	Уншажа нурааб!	2 ч	01.02 05.02	Үзэглэл – 02.02
76-80	Буряад арадай нургаал	6 ч	06.02 07.02. 08.02 13.02 14.02 15.02	Эхэ эсэгийн нургаалнууд – 16.02